

государственного управления в СССР. М., 1981. 8. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування / За заг. ред. В.Б.Авер'янова, І.Б. Коліушко. Київ., 1999. 9. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи [Колектив авторів. Наук. керів.Цветков В.В.]. К., 1998. 10. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. М., 1991.

Надійшла до редколегії 20.02.2001

Д.В.Слинько, ад'юнкт Нац. ун-ту внутр. справ

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРИЙНЯТТЯ ПРАВАЗАСТОСУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ

Діяльності органів внутрішніх справ притаманні наступні види юридичного процесу: установчий, правотворчий, правозастосувальний та контрольний. В результаті здійснення цих видів юридичного процесу забезпечується життя закону, його дія, застосовуються правові норми в ході прийняття рішень стосовно установчого, правотворчого, правозастосувального та контрольного процесів.

Будь-яке правове рішення має, на думку С.С.Алексеева, управлінський характер. «Застосування права, – пише він, – своєрідна управлінська діяльність, яка має суворо спеціалізовані задачі. Вона спрямована на забезпечення реалізації юридичних норм, а також в разі необхідності – на індивідуальне регулювання суспільних відносин.

За своєю соціальною природою рішення юридичної справи може бути охарактеризовано як «управлінське рішення». Як і в будь-якому управлінському процесі, в даному випадку рішення становить собою головну, визначаючу ланку правозастосувальної діяльності» [1, С.278].

Поняття «рішення» в даному випадку є родовим, а акти, які приймаються в ході виконання покладених на них функцій органами внутрішніх справ – видами рішень. Розрізняються рішення за суб'єктами що їх утримують (органи, підрозділи, посадові особи); колом питань, які розглядаються в рішеннях; порядком їх прийняття; формою викладення тощо. Зовнішньо їх виразу можуть бути накази, розпорядження керівників ОВС, інструкції, листи, рапорти, процесуальні документи, які складаються під час управлінської та суто процесуальної діяльності ОВС [2, с.124-129].

Рішення є актом реалізації владних повноважень посадовою особою. В той же час, будучи прийнятим однією особою (наприклад, начальником слідчого відділу), воно зобов'язує інших суб'єктів (наприклад, слідчого) до виконання певних дій або надає змогу використати свої повноваження. Наприклад, постановою про провадження експертизи, є актом застосування приписів закону, і одночасно зобов'язує слідчого здійснити певні дії (ст. ст. 196, 197, 190 КПК України), а також надає можливість обвинуваченому використати свої права (ст. 197 КПК України), зобов'язує керівника експертної установи і призначених експертів виконати постанову про провадження експертизи.

Владний характер діяльності органів внутрішніх справ по прийняттю рішень проявляється в змісті рішень і в тих засобах, які посадова особа, що винесла рішення, має право застосувати для забезпечення його виконання.

Як акт державно-владної діяльності, процесуальне рішення містить певне державне веління, що спирається на авторитет і силу держави, забезпечене рядом заходів по втіленню цього рішення в життя [3, с.14-15].

Рішення, які приймаються органами внутрішніх справ, являються юридичним фактом, що спричиняє виникнення, зміну або припинення правовідносин, в яких суб'єкти юридичного процесу реалізують свої права. Процесуальна діяльність і рішення, що приймаються в ході цієї діяльності, спрямовані на застосування правових норм, більше того, вони забезпечують відповідне їх застосування.

Все вищевикладене дає змогу виділити характерні ознаки рішень, що приймаються органами внутрішніх справ:

- рішення можуть бути прийняті лише вповноваженими посадовими особами в межах їх компетенції;
- рішення виражають владне веління держави;
- рішення тягнуть за собою виникнення, зміну, або припинення правовідносин;
- рішення приймаються у встановленому законом порядку і виражені у визначеній законом формі.

Рішення, що приймається органами внутрішніх справ – це прийнятий у відповідності з законом правовий акт, у якому вповноважений орган чи вповноважена посадова особа в межах своєї компетенції вирішує правові питання і виражає владне волевиявлення по конкретній юридичній справі.

Прийняття рішення полягає в тому, щоб встановити фактичні обставини справи, знайти і проаналізувати норми права, встановити відповідність між нормативними умовами прийняття рішення та встановленими фактичними обставинами і вирішити справу у формі відповідного акта – документа.

По суті, прийняття рішення, містить у собі два основних етапи, які призначені в будь-якій галузі соціального управління. Це збір і оцінка інформації, що приводить до висновку про наявність, чи відсутність певних умов і ознак, необхідних прийняття рішення на основі опрацьованої інформації. На другому етапі існуюча інформація співставляється з умовами прийняття рішення і цілями, які потрібно досягти [4,5,6].

В цілому, прийняття рішення становить собою систему взаємодіючих факторів, об'єктивних та суб'єктивних, в тому числі соціальних, ідеологічних, правових, соціально-психологічних, особистісних та ін.

Дослідження процесу прийняття рішення як багатofакторної системи широко використовується в різних галузях знань. При цьому вивчаються фактори різного рівня і розробляються рекомендації, що ведуть до прийняття оптимальних рішень.

Системний аналіз застосовується до об'єктів, що становлять собою систему елементів, частин, пов'язаних між собою певним чином і складають у результаті цього зв'язку цілісну єдність, яка має нову якісну характеристику [3,с.40].

Важливим принципом аналізу суспільних явищ (в тому числі соціально-правового характеру) слід вважати співставлення явища (процесу), що аналізується з більш загальним. Це дозволяє тлумачити дане явище через інші, більш широкі (але функціонально пов'язані) процеси. Виділення та опис системостворюючих факторів дозволяють всебічно розглянути конкретне явище, встановити внутрішній зв'язок та взаємозалежність певних факторів, проаналізувати характер і тип цього зв'язку. При цьому якісні характеристики системостворюючих факторів суттєво доповнюються кількісними, які дозволяють виявити міру впливу окремих факторів на систему в цілому [7,8].

Важливе місце в прийнятті рішення займають реальна поведінка та властивості осіб, що приймають рішення. «Необхідно звернути увагу на детермінованість рішення, з одного боку, об'єктивними, правовими, соціально-психологічними умовами діяльності, а з іншого – індивідуальними якостями особи, що приймає рішення (загальна та спеціальна освіта, досвід праці, правосвідомість, правова культура, індивідуально-психологічні особливості)» [3, с.42].

До об'єктивних факторів, що впливають на прийняття рішення органами внутрішніх справ, на нашу думку, слід віднести:

- соціально-економічні умови;
- закони теорії пізнання;
- нормативно-правові акти, які визначають завдання, цілі, принципи діяльності, організацію і повноваження ОВС;
- нормативно-правові акти, які регулюють діяльність по розслідуванню, розгляду і вирішенню справ, пов'язаних з кримінальними злочинами і адміністративними правопорушеннями;
- умови праці.

Потрібно виділити і розглянути юридичний фактор як сукупність правових засобів, який найбільш впливовий щодо прийняття рішень. «По суті це питання про соціальну функцію права, оскільки відповідь на нього дає можливість встановити, яким чином право впливає на діяльність по прийняттю рішення, спрямовує поведінку посадових осіб на здійснення встановлених законодавцем цілей та завдань» [3, с.43].

Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ є юридичною підставою прийняття правозастосувальних рішень. По суті, в цих нормативно-правових актах міститься процедура прийняття рішення і то чим точніше по суті і по формі буде регламентована ця діяльність, тим більш ефективно вона спрямована на досягнення певних соціально значимих цілей, завдань.

В правовому регулюванні діяльності органів внутрішніх справ по прийняттю рішень особливе значення має визначення цілей, завдань діяльності. Досягнення цих цілей і завдань спрямована вся система прийняття рішень по юридично значимій справі. Будь-яка загальна ціль складається з відповідних ієрархічних, взаємопов'язаних цілей і завдань. Так, мета як встановлення істини – повинна бути керівною в діяльності, наприклад, не тільки слідчого, але й інших членів слідчо-оперативної групи. Ця мета повинна збуджувати до прийняття відповідних рішень як у ході провадження по справі (на-

приклад, при вирішенні заявлених клопотань) – так і в результаті розгляду справи.

Є норми, в яких ціль безпосередньо не визначена, але може бути окреслена шляхом встановлення місця даної норми в системі всіх норм, які мають загально цільову спрямованість, зв'язку даної норми з принципами і правовими інститутами.

Окремі норми можуть і не містити у собі вказівок на мету діяльності, а тільки передбачають певні правила поведінки, які, по суті, означають вибраний законодавцем засоби досягнення загальних цілей діяльності. У цих випадках виконання приписів закону, буде тим самим діяльністю доцільною, оскільки сам законодавець, виходячи із цілей діяльності, визначив і засоби їх досягнення [10, с.26-27;11, с.57-59].

Зазначення в правових актах загальних цілей діяльності і конкретних рішень сприяє соціально-активній поведінці суб'єкта, спрямованого на виконання закону. Усвідомлення завдань, цілей діяльності і бажання їх досягнення повинні певним чином впливати на всю поведінку посадових осіб, вповноважених приймати правові рішення.

Вказана в праві мета може бути досягнута тільки законними засобами. Цілі діяльності впливають і на вибір засобів, які сприяють їх успішному досягненню. Впевненість в наявності (відсутності) певних обставин як результат проведеного дослідження і оцінки фактичних обставин збуджує до прийняття рішень, в яких проявляється воля, прагнення особи, що приймає рішення, досягти поставлену перед нею мету. Слід відзначити, що чим глибше знання закону особою, яка приймає рішення, тим вище рівень її правової культури, і правосвідомості, тим найбільш доцільно вона обирає шлях до прийняття правомірного рішення.

Розглянуте значення вказаних у праві цілей, як важливих правових та соціально-психологічних факторів в процес прийняття рішення знаходиться у нерозривному зв'язку з тими правовими засобами, які закон окреслює для досягнення цих цілей [12;13,С.248]. Та обставина, що закон не тільки ставить перед особою, що приймає рішення, мету, але й вказує засоби її досягнення, означає, що «вибірковість дії», «вольовий вибір поведінки», як основні ознаки рішення не можуть безумовно бути перенесені на рішення в кримінально-процесуальній та адміністративно-процесуальній діяльності. Стосовно означених рішень повинні також бути враховані ті обмеження, які накладає закон на свободу «вольового вибору» способу дії для досягнення мети тим, з окладеної у правозастосувальному рішенні.

Слід відзначити, що в управлінській діяльності прагнення підвищити якість прийнятих рішень призвело до створення різних правил, процедур, регламентуючих поведінку людей, яким доводиться приймати рішення.

У зв'язку з цим важливе значення мають встановлені в законі правові гарантії прийняття законних та обгрунтованих рішень. Особливе значення мають принципи процесуальної діяльності органів внутрішніх справ, нагляд за дотриманням законів з боку керівників вищих ланок ОВС та з боку прокуратури.

Таким чином, можна зробити висновок, що вивчення теорії та практики прийняття рішень, які приймаються органами внутрішніх справ, з використанням різних методів, в тому числі теоретико-правового, порівняльно-правового, соціально-правового, статистичного, може сприяти виявленню тих труднощів та помилок, що виникають на практиці під час прийняття рішень, а також якими об'єктивних та суб'єктивних факторів, що зумовлюють ці труднощі (наприклад, прогалини в правовому регулюванні, неточності, протиріччя в законі, нерозуміння вимог закону, невміння використовувати наданий вибір рішення тощо).

Список літератури: 1. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Свердловск. 1973. Т.2. 2. Бандурка О.М. Основи управління і органах внутрішніх справ України. Харків., 1999. 3. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве, их виды, содержание и формы. – М., 1976. 4. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом. М., 1968. 5. Тихомиров Ю.А. Управленческое решение. М., 1972. 6. Тихомиров Ю.А. Принятие решения человеком. Тбилиси, 1967. 7. Афанасьев В.Г. О системном подходе в социальном познании. // Вопросы философии, 1973, № 6. 8. Аббасова О.С. К вопросу о системном, комплексном подходе к управлению социалистическим обществом. // Научное управление обществом, Вып. 8, М., 1974. 9. Голунский С.А. К вопросу о понятии правовой нормы в теории социалистического права. // Н. 1961., № 4. 10. Сомошенко И.С., Никитинский В.И. Цель правовых норм – масштаб оценки их эффективности. // Ученые записки ВНИИ ИСЗ. М., 1969. 11. Элькин П.С. Категории «цель» и «средство» в сфере уголовно-процессуального регулирования // Советское государство и право. 1972. № 8. 12. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в уголовно-процессуальном законе. Л., 1976.

Надійшла до редколегії 16.02.2001

А.Є. Голубов, ад'юнкт Нац. ун-ту внутр. справ

ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Категорія правового статусу має велике значення як для правової теорії, так і для практики правозастосування. Це обумовлене тим, що вона охоплює дуже важливу сферу правової дійсності, а саме ту його частину, де знаходить свій прояв свідомо діяльність індивідів. Тому розробка цілісного поняття правового статусу з урахуванням усіх його правових особливостей дасть можливість як для правильного сприйняття цього об'єктивного явища, так і для реалізації його у суспільній практиці.

В юридичній літературі цілком вірно зазначено, що в основі правового статусу лежить соціальне становище особи [1, с.14; 2, с.48; 3, с.115; 4, с.21; 5, с.58; 7, с.73]. Кожна особа, перебуваючи у межах суспільства, беручи участь у суспільних відносинах, досягає певного становища. Воно має свій зовнішній прояв та повинно бути зафіксовано за допомогою тих чи інших засобів. Така вимога потрібна, щоб гарантувати не тільки продуктивну діяльність та розвиток особистості, а й розвиток самого суспільства. Тому держава, виступаючи певною формою організації суспільства, встановлює правові засади для такого оформлення правовими засобами. Тому у найзагальнішому вигляді